

tehnyt tutkimusta autististen lasten vanhempien mobilisoinnista Keski-Aasiassa.

Sen lisäksi, että Sofia oli kansainvälisesti arvostettu tutkija, hän oli myös rakastettu opettaja. Hänen tutkimuksessaan oli vahvasti mukana käytännön työ terveyden ja elämänlaadun parantamiseksi omassa yhteiskunnassaan. Hän veti myös opiskelijansa mukaan hankkeisiinsa ja saikin viime keväänä oman yliopistonsa palkinnon tutkimusperustaisesta opetuksesta. Tämä palkinto kantaa jatkossa Sofia Anin nimeä. Nazarbajevin yliopistossa on järjestetty useita muistotilaisuuksia, joissa erityisesti opiskelijat ovat kaivanneet ja muistaneet Sofiana ja kertooneet hänen erityislaatuista kannustuksestaan opiskelijoiden yliopistotaipaleen varrella. Sofian tiedekunnan dekaani vastaanottaa suruvalitteluja ympäri maailman.

Sofian erityisenä vahvuutena olikin verkostojen rakentaminen. Hän oli liikkeellepaneva voima jälkisosialististen maiden sosiaalityötä käsittelevän intressiryhmän (*special interest group*) perustamisessa Euroopan sosiaalityön

tutkimuksen yhdistykseen ESWRAan. Huhtikuussa 2020 Bukarestissa, Romaniassa järjestetään sosiaalityön tutkimuksen eurooppalaiseen konferenssiin (ECSWR) on suunnitteilla entisen Neuvostoliiton maiden lastensuojelua käsittelevä työryhmä, joka omistetaan Sofian muistolle.

Sofian poismenon myötä jäävät toteutumatta monet suunnitelmat jatkoysteistyöstä, kuten kesäkuussa Helsingissä ideoimamme kansainvälinen vertaileva tutkimushanke lastensuojelun sijaishuollosta. Vaikka nämä aloitteet joskus toteutuisivatkin, tulemme kuitenkin kaipaamaan Sofian analyyttistä, innovatiivista ja aina niin iloista osuutta yhteisessä tekemisessä. Mieliimme on painunut kauniina se kevätpäivä, kun nautimme Kaisaniemen kasvitieteellisen putarhan väreistä ja ideoimme hanketta. Selvää on, että vaikka monet suunnitteilla olleet yhteiset hankkeet ja julkaisut jäävät nyt toteutumatta, Sofia Anin muisto ja valovoimaisuus tulevat säilymään sydämissämme.

Maija Jäppinen & Meri Kulmala

Sosialistinen lapsuus näyttely Lenin-museossa 19.6.2019 – 31.3.2020

Tampereella sijaitsevassa Lenin-museossa avautui viime kesänä sosialistista lapsuutta käsittelevä erikoisnäyttely. Se kertoo, millaista oli elää lapsena Neuvostoliitossa ja Itä-Euroopan sosialistisissa maissa sekä vasemmistolaisperheessä Suomessa. Näyttelyn teema on yhä ajankohtainen, vaikka Neuvostoliiton johtama sosialistinen järjestelmä murtui liki kolmekymmentä vuotta sitten. Tarkastelun kohteena on sosialismin vaikutus lasten arkeen ja se, millaisen jäljen tämä ideologian sävyttämä kasvatusta on jättänyt lasten aikuiselämään.

Suomessa pioneeritoiminnalla on pitkät juuret, sillä Demokratian Pioneerien liitto perustettiin vuonna 1945. Sen tehtävänä oli kasvattaa lapsia ja nuoria kommunistisen puolueen edustamassa hengessä sekä sitouttaa jäsenet työväenluokan perinteisiin. Pioneeriliitto toimi koko maassa ja sen paikallisosastot järjestivät lapsille kerhotoimintaa. Näyttelyn esineet kertovat juuri tästä toiminnasta. Kokoontumisissa pukeuduttiin omaan uniformuun – vihreään paitaan ja punaiseen kolmioliinaan. Pioneerin piti tuntea tunnustensa symbolinen merkitys. Tällä korostettiin kuulumista ”omaan joukkoon”.

Vaikka pioneerileireillä ja -kerhoissa leikittiin, laulettiin ja askarrettiin, oli annetuilla tehtävillä lähes aina ideologinen sisältö. Lapset saattoivat askarrella rauhanmarsseille osallistuvien pioneerien kuvia ja tehdä piirustuksia ja maalauksia muista teemasta kuuluvista aiheista. Erilaisten roolileikkien kautta tutustuttiin myös muiden maiden vallankumouksien historiaan. Näyttelyssä on mukana muun muassa Namibian itsenäisyystaisteluun liittyvä pioneerien askartelematoppeli. Pelin edetessä pelaajat nostavat vuorollaan tehtäväkortteja: ”Hienoa! Olet ollut valmistamassa leluja namibialaisille lapsille Kwanza Sulin pakolaisleirille. Saat edetä 8 askelta eteenpäin”.

Leikkikalulla on lasten maailmassa merkittävä rooli. Niiden avulla tutustutaan maailmaan ja kehitetään mielikuvitusta, opitaan ja kasvetaan. Leikkikalujen avulla saadaan tietoa ihmisten elämästä – arjesta ja juhlasta. Sosialistisissa maissa leikkikalut symboloivat aatteellisia ihanteita: perinteiset nuket muuttuivat toisenlaisiksi sankareiksi kuten lääkäreiksi, miloiseiksi ja lentäjiksi. Lelujen avulla lapsiin haluttiin juurruttaa kiintymys sosialistiseen isänmaahan ja niihin

saavutuksiin, joihin oli päästy kommunistisen puolueen johdolla.

Lastenkirjallisuus ja televisio-ohjelmat synnyttivät omat hahmonsia, jotka leikkikaluteollisuus toteutti esineiksi. Eduard Uspenskin tarina eläintarhassa töissä käyvistä krokotiileista Genasta ja hänen appelsiini-laatikossa kaukomaalta Neuvostoliittoon kulkeutuneesta ystävästään Muksiksesta (Tšeburaška) on tuttu monille lapsille kautta maailman. Tämä tarina on kuvaus ystävyiden synnystä ja merkityksestä elämässä. Gianni Rodarin hahmo Sipulipoika (Cipollino) taistelee köyhien oikeuksien puolesta rikkaiden sortotoimenpiteitä vastaan. Sipulipoika on iloinen ja hassutteluihin kykenevä, mutta myös päättäväinen ja rohkea taistelija. Vuonna 1951 Italiassa julkaistussa teoksessa on kaikuja kirjailijan omista kokemuksista sekä italialaisesta että saksalaisesta fasismista. Neuvostoliitossa Sipulipoijan tarinasta tuli erittäin suosittu niin kirjan, piirroselokuvien kuin leikkikalujen muo-

Pioneeriliinan punainen väri symboloi työväenliikettä ja sen kolme kulmaa kasvua pikkupioneerista nuorisoliittolaiseksi ja lopulta isona kommunistiksi. Lattialta löytyvä Namibia-peli havainnollistaa, miten Suomessakin seurattiin tarkasti Namibian itsenäistymisyrkimyksiä. Kansainvälisyyskasvatus oli yksi pioneeriliikkeen kulmakivistä. Kuva: Mia Heinimaa.

dossa. Suomessa hahmoa ei juurikaan tunneta, sillä Rodarin kirjaa ei ole käännetty suomeksi, vaikka kirjailija sai Hans Kristian Andersenin lastenkirjallisuuspalkinnon jo vuonna 1970.

Näyttelyn yhden osan muodostavat viiden henkilön videohaastattelut, joissa he kertovat omista lapsuuden kokemuksistaan sosialistisessa maailmassa. Yksi haastatelluista on suomalainen pioneeritoiminnan veteraani, joka toimi liikkeessä lähes sen perustamisesta lähtien. Muut neljä haastateltavaa ovat lääneet lapsuutensa joko Neuvostoliitossa tai sen ideologisissa ohjauksessa olleissa maissa. Nyt he ovat kaikki sosialistisen lapsuuden tutkijoita ja osallistuvat Tampereen yliopiston Kasvatustieteiden tiedekunnan ja Arizona State Universityn globaalikasvatustieteiden väliseen yhteistyöhankkeeseen ”De-colonial and De-Cold War Dialogues on Childhood and Schooling”.

Tutkimushanke pyrkii monipuolistamaan tietoa sosialismista ja sen jälkeisestä ajasta ja antamaan subjekteille itselleen mahdollisuuden kuvata elettyä lapsuutta omalla äänellä ja omin sanoin. Tutkijat aloittivat työnsä viitisen vuotta sitten juttelemalla ensin keskenään omista lapsuuden kokemuksistaan synnyinseuduillaan Neuvosto-Karjalassa, Unkarissa ja Neuvosto-Latviassa. Noihin aikoihin entiset sosialistiset maat alkoivat itse sensuroida kollektiivista muistoa sallimalla vain kielteisiä tai vain ruusuisia ja nostalgisia kertomuksia menneisyydestä. Tutkijoita alkoi motivoida heidän kokemustensa moninaisuus ja tarve välittää se tutkimukseen ja julkiseen keskusteluun: saadakseen selville millainen oli sosialistinen lapsuus ja miten lapset itse kokivat arjen sosialistisissa maissa, tutkijat sukelsivat omiin lapsuuden muistoihinsa, joista tuli heidän oma tutkimuskohteensa.

Toiveena on, että tutkijoiden jakamat henkilökohtaiset tarinat synnyttävät vahvoja tunneyhteyksiä ihmisten välille, kun kertojat ja kuunteelijat huomaavat samankaltaisuuksia lapsuuden muistoissa. Me elämme jossain määrin uutta vastakkainasettelun ja uusien muurien aikaa, ja siksi on tärkeää pohtia, miten tarinat voivat antaa voimaa yhteisen ihmisyyden löytämiseksi tai luomiseksi. Museotiloihin tuodut elävät tarinat myös elävöittävät vitriineihin sijoitettuja valokuvia ja esineitä. Ne kertovat museossa vieraileville kävijöille siitä, että esineet ovat joskus kuuluneet oikeille ihmisille, joiden suhde niihin on saattanut olla ihan toisenlainen kuin katsoja ehkä olettaa. Esineet edustavat jossain määrin myös virallista, ideologista lapsuutta ja sen tulkintaa, kun taas henkilökohtaiset tarinat täydentävät näitä tulkintoja tai haastavat niitä.

Näyttely kutsuu ajattelemaan lapsuuden poliittista olemusta ja toimijuutta myös nyky-yhteiskunnissa. Myös nykylapset elävät poliittisesti latautuneessa ympäristössä. Ei voi ajatella, että koska lapset ovat niin nuoria, he eivät ole poliittisesti hereillä tai vain hyväksyvät aikuisten ja ympäröivän yhteiskunnan arvot ja viestit. Nykyajan lapset elävät sekä ekokriisin aikaa että nationalismin ja populismin nousukautta, joten on tärkeää ymmärtää, kuinka lapset tulkitsevat ja toimivat näiden tapahtumien, haasteiden ja poliittisten suuntausten ristiaallokossa. On myös toivottavaa, että tällä näyttelyllä on sukupolvia yhdistävä vaikutus ja, että näyttelyyn tulleet ja tulevat lapsiasiakkaat kiinnostuvat kysymään vanhempiensa lapsuudesta ja jäävät janoamaan tarinoita.

Sosialistinen lapsuus -näyttely on syntynyt yhteistyössä Lenin-museon ja Tampereen yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan professorien, Zsuzsanna Millein ja Nelli Piattoevan kanssa. Tavoitteena on vielä jatkaa ja mahdollisesti

Sosialistisen lapsuuden eläneet tutkijat kertovat näyttelyssä omista lapsuuden kokemuksistaan ja muistoistaan. Kuva: Mia Heinimaa.

laajentaa monialaista ja hedelmällistä yhteistyötä lapsuus-teeman parissa.

Mia Heinimaa & Nelli Piattoeva

Eduard Uspenskiä muisteltiin Helsingissä

Yksi maailmanlaajuisesti tunnetuimmista venäläisistä lastenkirjailijoista, Eduard Uspenski (1937-2018) kuoli viime vuonna. Hänen luomansa ikoniset hahmot, kuten Tšeburaška ("Muksis") ja Krokotiili Gena, ovat tuttuja lapsille ympäri maailman. Uspenski oli myös hyvin suosittu Suomessa, ja myös meillä hänet muistetaan ennen kaikkea *Fedja-setä, kissa ja koira* -kirjan (*Djadja Fjodor, pjos i kot*, 1974, suom. 1975) kirjoittajana. Viime keväänä Helsingissä järjestettiin kaksi tilaisuutta, jotka oli omistettu Uspenskille sekä hänen suomalaiselle elämäkerän kirjoittajalleen, Hannu Mäkelälle. 13.2.2019 pidettiin Helsingin yliopiston Venäjä-seuran järjestämä lukupiiri ja 19.3.2019 kirjallisuusiilta, jonka Venäjä-seura järjesti yhteistyössä Käpylän Družba -järjestön sekä Käpylän kirjaston ja kirjastoyhdistyksen kanssa.

Kansalliskirjastossa kokoontuneen Venäjätietokirjallisuuden lukupiirin osallistujille Fedja-setä oli tuttu hahmo omasta lapsuudesta tai nuoruudesta. Kohtaus, jossa posteljooni Petškin tuo ovelle *Pörräisen* on saanut jo monta sukupolvea ulvomaan naurusta yhdessä niin kirjan kuin näytelmänkin muodossa. Slaavilaisen kirjaston Irma Reijonen nosti lempikirjanaan esille myös Uspenskin vähemmän tunnetun romaanin *Takuumiehet* (*Garantijnnye išelovetški*, 1975, suom.

1978). Kaikkein parhaiten osallistujat kuitenkin muistivat Uspenskiin liittyen "Krokotiili Genan syntymäpäivälaulun", joka Suomessa tunnetaan myös nimellä "Minä soitan harmonikkaa". M. A. Nummisen tulkinnan tunnistaa varmasti jokainen vaikei olisi Uspenskista tai Genasta koskaan kuullutkaan.

Lastenkirjojen ja -laulujen sijaan lukupiirin varsinaisena aiheena oli kuitenkin Hannu Mäkelän *Eetu* (Tammi, 2008). Kirjassa Mäkelä kertoo Uspenskin elämästä, tuotannosta ja kahden kirjailijan välisestä ystävytydestä. Hannu Mäkelä on laajassa kirjallisessa tuotannossaan ennenkin lähestynyt elämäkertakirjoittamista. Finlandia-palkinnon saanut *Mestari. Eino Leinin elämä ja kuolema* (1995) kokeili tietokirjan ja romaanin rajapintaa onnistuneesti. *Eetukaan* ei ole perinteinen elämäkerta, mutta tällä kertaa näkökulma ei ole romaanikirjailijan vaan ystävän ja kirjailijakollegan. Myös kirjankustannusala nousee mielenkiintoisella tavalla keskiöön, sillä Mäkelä tutustui Uspenskiin alun perin työskennellessään Otavalla.

Kirjassa onkin hulvaton kuvaus siitä, miten Mäkelä tutustui Uspenskiin ensimmäisen kerran 1970-luvun puolivälissä osallistuessaan Otavan suomalaisdelegaatiossa Moskovan kirjallisuusmessuille. Detskaja literatura ("Lastenkirjal-